

# Terminologia i variació dialectal

JOAN MARTÍ I CASTELL (President de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans)

El dia 12 de novembre de l'any passat, el Termcat celebrà, a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona, els III Espais Terminològics, punt de trobada i debat que, en aquesta edició, versaren sobre geoterminologia i en què intervingueren diferents professionals de la llengua.

En l'acte d'obertura, Joan Martí i Castell, president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, exposà el tema que a continuació reproduïm amb l'acord del Termcat.

**H**e de confessar d'antuvi que la qüestió de la variació i el tractament que se'n fa en la comunitat catalanoparlant em preocupen cada dia més, en el sentit que entenc que l'actitud dels qui en demanen insistentment i constantment una presència superior a la que té en la normativa lèxica i gramatical, en siguin o no conscients, no afavoreix la normalitat lingüística de què, tanmateix, tan allunyats som encara.

Òbviament, la sol·licitud incessant de la presència de dialectalismes en la normativa lèxica i morfosintàctica pot respondre, i sovint respon, a la voluntat d'acostament entre els territoris d'una mateixa llengua. Però els fets demostren que no sempre actua en aquesta direcció, perquè, en generar la reclamació mai no suficient de localismes, pot obrir un procés que duria inevitablement a tot el contrari: a la separació d'aquests territoris. Pompeu Fabra insistí en la necessitat d'una llengua unitària, on la variació a penes traspuï, perquè havia d'afavorir el sentiment de pertinença a una sola nació, que s'expressa amb una llengua comuna. No podem oblidar que el concepte de *llengua nacional* que tenia comptava amb un imprescindible acurat procés de selecció i de fixació damunt la llengua parlada multiforme, mitjançant el qual a penes s'hi notessin les diferències dialectals. La selecció inevitablement silenciava poc o molt la variació. Jo encara crec amb fermesa en la tesi fabriana.

Antoni M. Badia i Margarit, en una ponència que ha estat publicada per l'Institut d'Estudis Catalans com a article («Dialectologia sinuosa») dins *Els mètodes en dialectologia: continuïtat o alternativa?* (Barcelona 2005, pp. 13-40), afirma: «A parer meu, tant a la llengua



Foto: Termcat, Centre de Terminologia

D'esquerra a dreta: Joan Martí i Castell, Teresa Bergadan, Bernat Joan i Marí i Rosa Colomer Artigues

*com a la lingüística catalana els dialectes hi pesen més del que objectivament hom podria esperar»* (p. 32). Encara amb més contundència, diu més endavant: «*És curiós de constatar la contradicció en què caiem tots plegats: d'una banda, ens omplim la boca que la nostra llengua és de les més unitàries de la Romània, però, de l'altra, ens morim de ganes de presentar-la fragmentada en dialectes. I això, atès que estem desposseïts de la condició de llengua d'estat, ens perjudica qui-sap-lo, tant davant la societat com en el mateix món professional dels romanistes»* (p. 33). I deixin-me que encara faci esment d'un altre passatge on es concreta més la idea de Badia: «... *tinc dubtes greus sobre l'obertura de la morfologia a trets que afecten l'estructura de la llengua, sempre reconeguda formalment com a única»* (p. 35).

No caldria que explicités que també comparteixo plenament la posició i les temences del meu mestre, de qui penso

que avui és indiscutiblement i de molt el gramàtic que ha continuat l'obra de Pompeu Fabra amb més lleialtat i amb més autoritat.

Deixar entrar en la preceptiva d'un idioma les diferències diatòpiques no és una qüestió de democràcia ni de tolerància; respon sobretot a la voluntat d'identificació en un referent únic, tan poc divers com sigui possible en la seva codificació literària i culta. La unicitat necessària en la normativització en tots els nivells amaga, vulgues que no, la variació real, la qual continua viva evidentment en l'ús habitual oral. I la disciplina entorn de la normativa de la llengua esdevé ineludible, perquè té el paper essencial d'assegurar-ne una identitat que no es difumina.

La història de totes les llengües no és sinó la transformació de l'heterogeneïtat a l'homogeneïtat; transformació que pel seu caràcter no és mai ni definitiva ni tancada. Els dialectes, això no obstant, no



Foto: Termcat, Centre de Terminologia

Vista general durant l'acte de presentar «Terminologia i variació geolingüística»

deixaran de ser mai la realitat material més immediata del símbol abstracte que és la llengua. Ningú no parla del tot d'acord amb la codificació establerta. I això és natural; sempre, però, que la distància entre la normativa i l'ús quotidià de l'idioma no sigui excessiva, com ho ha estat i encara ho és en la llengua catalana, a causa de la història desgraciada que li ha tocat i que li toca de viure.

Els dialectes són la concreció destinada a convertir-se en llengües, la qual cosa n'implica una desaparició parcial, encara que pugui semblar paradoxal. La voluntat de sentir-se grup diferenciat condueix a l'establiment d'una normativa en què la variació geogràfica resta relativament marginada, perquè s'ha de triar.

Ser dialecte no és pitjor que ser llengua: són dues realitats diferents. La unitat que s'elabora per a la construcció d'una llengua respon a la voluntat d'autocontrol acceptat en la manera d'expressar-se, que ens identifica i alhora ens diferencia com a grup.

S'escau que recordi que l'obra gramatical i lèxica de Pompeu Fabra i l'obra de preceptiva de l'Institut d'Estudis Catalans han rebut, tan fortament com injustament, les conseqüències de determinats prejudicis. Fabra i l'Institut han considerat i consideren tots els parlars catalans, i com més avancem en la feina, més, perquè els coneixem millor. Respecte al català es diu malèvolament o per ignorància que Barcelona ha estat i és l'exemple per a la seva normativitza-

ció i estandardització. Qui afirma això, ¿ha sentit mai com es parla a Barcelona, amb el diccionari i la gramàtica de Pompeu Fabra i les propostes de l'estàndard oral de l'Institut d'Estudis Catalans a les mans? Ni en la fonètica, ni en el lèxic, ni en la morfologia, ni en la sintaxi, a Barcelona no es parla segons el codi fabrià ni les propostes d'estàndard oral de l'Institut d'Estudis Catalans. Una altra cosa és que hi hagi formes lèxiques, morfològiques i sintàctiques diatòpiques que no apareguin en el diccionari i en la gramàtica i en les propostes de l'estàndard oral, però això no significa que el que hi és formi part exclusivament de cap dialecte en particular. Mots com *aiga, llenga, sapiguer, tindre, vindre...* avui a Barcelona han estat substituïts, respectivament, per *aigua, llengua, saber, tenir, venir...*; el motiu és molt clar: el respecte a la llengua codificada i estàndard comuna.

Convé, doncs, que desdramatizem la qüestió de la variació en la normativa i l'estàndard de la llengua catalana. Tenim una gramàtica i un diccionari molt més oberts en aquest sentit que els de les altres llengües romàniques.

Pompeu Fabra, que no caigué mai en l'error de pensar que una llengua és un collage indiscriminat de varietats de parlars, sinó el símbol per excel·lència de la unitat d'un poble, entenia, nogensmenys, que la llengua literària i culta té incessantment necessitat dels dialectes per a renovar-se i per a créixer.

És especialment en la morfosintaxi, com remarca Badia, on la unitat ha d'evidenciar-se sense esclatxes. En el lèxic, i, doncs, en el diccionari normatiu, hi pot tenir molta més cabuda la variació.

Però, en aquest àmbit, hem de saber diferenciar bé allò que és el lèxic comú i allò que és el lèxic especialitzat. D'antuvi, en la terminologia és normal que el que podem esperar de trobar-hi com a solució concreta de formes en la llengua parlada, col·loquial, de cada contrada dels Països Catalans és poca

cosa, ja que òbviament el llenguatge especialitzat en bona mesura és propi del registre altament formal, sobretot de la ciència, la tecnologia i les arts. No obstant això, quan el lèxic més general a què crec que hem de recórrer en la fixació de la terminologia no ens resol satisfactòriament la denominació d'un concepte, la variació pot ajudar-nos-hi decisivament, abans de procedir a l'adopció d'un manlleu forà; de la mateixa manera que en la llengua general algunes formes dialectals han substituït interferències del castellà (*cloïssa, escopinaya, eixida* [d'una casa], etc.), pot esdevenir-se el mateix en la terminologia d'especialitat. Per exemple, en la vida domèstica, el recurs al verb més local *llevar* amb el sentit general de 'treure' ens permet de construir termes com *llevataps* o *llevataques*; en meteorologia, la forma més local *arrasit*, derivada del verb *arrasir-se*, ens facilita estalviar-nos un castellanisme molt estès; en psicologia o caracterologia, la forma més local *femeller* també ens permet d'esquivar el castellanisme inadmissible; la forma verbal *eixir* pot generar el nom *eixidiu* amb el sentit de 'forat per on surt l'aigua'; en el camp semàntic de les professions, *escurar*, amb el significat de 'netejar', produeix el derivat substantiu *escura-xemeneies*; o el verb *torcar*, amb el sentit de 'netejar amb un drap', i el substantiu *raor* 'instrument d'acer per a tallar el pèl' permeten la formació del substantiu compost *torca-raor*, amb el significat de 'drap per a netejar les

navalles'. Altrament, en el nom de les plantes, els arbres, els animals, la cultura més urbana s'ha empobrit massa, dissortadament; consegüentment, en la variació dialectal de viles i pobles rurals i mariners podem trobar les formes més adients per a la terminologia corresponent. La variació pot enriquir sensiblement la neologia que es crea amb recursos com l'especialització semàntica, la derivació, la composició o la sintagmació. Des del punt de vista dels principis, les solucions dialectals poden tenir, si més no, dues característiques que els donin la preferència per a l'obtenció de terminologia: d'una banda, que siguin formes arcaïques que hagin, doncs, guardat un valor semàntic més fidel

a l'etimologia, de significat, per tant, més precís, menys equívoc; i, de l'altra banda, que siguin més panoràmiques i més generals i compartides entre les altres llengües germanes. Sociolingüísticament, la presència ponderada de la variació en la terminologia afavoreix que aquesta cohesioni més la comunitat catalanoparlant, en veure's representada suficientment en les solucions adoptades; la qual cosa repercuteix, és clar, en la seva acceptació de bon grat.

\* \* \*

El Consell Supervisor del TERMCAT i la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans han acordat d'incorporar al primer experts en dialectologia,

per tal de poder prendre les decisions oportunes, tenint en compte la percepció que aquestes poden generar en els diversos territoris. També per tal de poder presentar alternatives terminològiques que es poden trobar en l'ús de formes específiques d'un determinat lloc del domini lingüístic del català. En definitiva, perquè no hi manqui la visió pancatalana que és, no sols recomanable, sinó imprescindible del tot també en el treball d'establiment del lèxic especialitzat.

Ni el TERMCAT ni l'Institut d'Estudis Catalans no ens movem mai, en canvi, empesos per posicions provincianes que, lluny d'afavorir la unitat de la llengua, acabarien provocant divisions altament perilloses. ♦

[www.culturamenorca.org/sal](http://www.culturamenorca.org/sal)

La teua web de consulta sobre la llengua catalana a Menorca: publicacions, cursos, normatives, ajuts i campanyes... i l'espai virtual **Bústia de la Ciutadania** per poder fer consultes o comentaris sobre la llengua.




**TOTA LA VIDA FENT GALETES**

Trias, Néts de Joaquim, SA  
 Tel. 972 84 12 13 • fax 972 84 24 14  
[www.triasbiscuits.com](http://www.triasbiscuits.com)  
 a/e: [trias@triasbiscuits.com](mailto:trias@triasbiscuits.com)  
 Ctra. de Sils, 36 • STA. COLOMA DE FARNERS